Snåsamannens varme hender og annen uforklarlig helbredelse er ikke noe nytt: 1800-tallets Christiania-forsteder hadde mange «kloke koner».

Oslos «kloke koner»

Oslo før
Leif Gjerland
Byvandrer og historieformidler

Etter forslag fra lokalhistoriker Gunnar Pedersen, ble det ved Ekeberg skole nylig reist en statue av Anne Brannfjell ute for å sanke sine helbredende urter.

Klokt nok holdt konene til utenfor det mye strengere Christiania, og fra gammelt av bodde hele fem av dem i «De kloke koners gate», som Konows gate i Gamlebyen ble kalt. FOTO: ANDERS B. WILSE / OSLO MUSEUM

Med kunnskap langt utover gamle kjerringråd, kjente 1800-tallets «kloke koner» godt til de mange helbredende urter lenge før legevitenskapen tok dem i bruk.

Men selv om deres århundrelange kunnskap fylte et behov som 1700-tallets Christiania hadde for få leger til å kunne ta seg av, ble de ofte anklaget for kvakksalveri.

Likevel var overtroen på 1800-tallet fortsatt like sterk som sykdommene var mange, så ryktene spredte seg fort hvis en klok kone var til å stole på.

«Kloke koners gate»

De klokes metoder vekslet fra spådommer, signing og bruk av blystøp til ren medisinering med urter og avkok.

Og de hørte først og fremst hjemme i Christianias forsteder der troen på dem var sterkest.

En av de mest kjente ble kalt «Mor Sæther» og bedrev sitt virke i Vika, mens hele fem stykker holdt til i Konows gate ute i det gamle Oslo.

Dette ga gaten tilnavnet «De kloke koners gate». Ikke langt unna drev den kloke kona Beret sin virksomhet og fikk tilnavnet «Kampen» siden det var der hun holdt til.

Ingen av Oslos mange kloke koner fikk en vei oppkalt etter seg, bortsett fra den mest kjente av dem alle. FOTO: FOTO: LEIF GJERLAND

Kjent for «svekk»

Og da det ryktes at Beret Kampen visstnok hadde fått kunnskapen sin fra gamle svartebøker, fant stadig flere veien opp til den lille hytta hennes.

Det lå i kortene at en klok kone skulle lære opp en ny, og i ettertid ble nok Beret mest kjent som lærer for Anne Marie Andersdatter, som i 1841 kom flyttende til Christiania som 26-åring.

Hjemme i Vardal hadde Anne skjønt at hun hadde evner som Beret kunne utvikle videre.

Anne begynte så å drive helbredende virksomhet på plassen Ekeberglien ved Brannfjell, der også hun fikk tilnavn fra bostedet; for all senere tid het hun «Anne Brannfjell».

Hun ble særlig kjent fordi hun helbredet rakitt, som blant folk ble kalt «svekk».

Det var en barnesykdom som svekket og deformerte skjelettet. Mens 1800-tallets overtro forklarte den med at onde makter angrep og «svekket» udøpte barn, lå Anne Brannfjells helbredelse i forkant av vitenskapens forklaring.

Landets mest kjent «kone»

Hun så nemlig tidlige symptomer og anbefalte sol, frisk luft, sjøbad, næringsrik mat og torsketran flere tiår før legevitenskapen fant ut at den skyldtes mangel på D-vitaminer og sollys, dvs. en sykdom som fulgte med arbeiderstrøkenes slumforhold og trange bakgårder.

Anne Brannfjell ble sagnomspunnet allerede mens hun levde, og ryktet kunne fortelle at hun en gang fikk livet tilbake i en mann alle mente var død.

Selv døde hun i 1905, hele 90 år gammel, som landets mest kjente kloke kone.

Da hadde hun fem år før oppnådd en anerkjennelse; i folketellingen av år 1900 ble hun oppført som «legeraad». Hvilke urter og metoder hun brukte? Det står å lese i romanen *Gaven*, skrevet av et av hennes tipptippoldebarn.

Leif Gjerland (leif.gjerland@gmail.com) er historieformidler og byvandrer. Han skriver for Aftenposten om historiske Oslo.